

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ О. О. БОГОМОЛЬЦЯ
Кафедра філософії, біоетики та історії медицини
ВІДДІЛЕННЯ РЕЛІГІЄЗНАВСТВА ІНСТИТУТУ ФІЛОСОФІЇ ІМЕНІ Г. С. СКОВОРОДИ НАН УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ СОЦІАЛЬНОЇ МЕДИЦИНИ ТА МЕДИЧНОЇ ЕТИКИ МЕДИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ
УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ КОМЕНСЬКОГО В БРАТИСЛАВІ (Словаччина)
ЦЕНТР РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ "HUMANUS" (Болгарія)
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
Кафедра релігієзнавства

ФІЛОСОФІЯ, РЕЛІГІЯ ТА МЕДИЦИНА В СУЧАСНУ ДОБУ

матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції,
присвяченої пам'яті свт. Луки (В. Ф. Войно-Ясенецького)

11 – 12 червня 2025 р.

УДК 2+61] (062)

Р 36

Філософія, релігія та медицина в сучасну добу: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої пам'яті свт. Луки (В. Ф. Войно-Ясенецького). – К.: НМУ ім. О. О. Богомольця, ПП “Видавництво “Фенікс””, 2025. – 332 с.

ISBN 978-617-8310-48-6

Редакційна колегія:

Кучин Юрій Леонідович – ректор НМУ ім. О. О. Богомольця, професор.

Науменко Олександр Миколайович – перший проректор з науково-педагогічної роботи та післядипломної освіти НМУ ім. О. О. Богомольця, професор.

Земсков Сергій Володимирович – проректор з наукової роботи та інновацій НМУ ім. О. О. Богомольця, професор.

Скрипник Рімма Леонідівна – проректор з науково-педагогічної роботи, міжнародних зв'язків та європейської інтеграції НМУ ім. О. О. Богомольця, професор.

Саган Олександр Назарович – завідувач Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України, професор.

Відповідальні редактори:

Васильєва Ірина Василівна – завідувач кафедри філософії, біоетики та історії медицини НМУ ім. О. О. Богомольця, професор.

Шевченко Сергій Леонідович – професор кафедри філософії, біоетики та історії медицини НМУ ім. О. О. Богомольця.

Рецензенти:

Гаврилюк Тетяна Вікторівна – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії, права та соціально-гуманітарних дисциплін Національної академії статистики, обліку та аудиту.

Сторожук Світлана Володимирівна – доктор філософських наук, професор, професор кафедри української філософії та культури Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Затверджено до друку Вченою радою Національного медичного університету імені О. О. Богомольця (протокол № 10 від 19 червня 2025 р.)

ISBN 978-617-8310-48-6

© НМУ ім. О. О. Богомольця, 2025

4. Дхаммапада: з палійського канону / пер. з англ. А. І. Панчишина. – Львів: Каменяр, 2007. – 128 с. – (Серія “Скарби Сходу”).
5. Аристотель. Політика / пер. з давньогре. О. О. Микитенка. – Київ : Основи, 1993. – 432 с.
6. Thomson, J. J. “A Defense of Abortion”. In: Philosophy and Public Affairs [Ed. F. S. Kitcher]. – New York: Wiley, 1971. – Pp. 47-66.

Шведюк В. С., Хмара А. О.,
НМУ імені О. О. Богомольця,
viamegaw@gmail.com, hmaraartem99@gmail.com

Науковий керівник:
к. політ. н., доц. Місержи С. Д.,
доцент кафедри філософії, біоетики та історії медицини
НМУ імені О.О. Богомольця

БІОЕТИЧНІ ТА ПРАВОВІ АСПЕКТИ КРІОКОНСЕРВУВАННЯ РЕПРОДУКТИВНИХ КЛІТИН УКРАЇНСЬКИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

У контексті збройної агресії проти України питання збереження репродуктивного матеріалу військовослужбовців набуло особливої актуальності. Ризик втрати здоров'я, зокрема репродуктивного, в умовах війни значно зростає. У зв'язку з цим виникла нагальна потреба у законодавчому врегулюванні питань, пов'язаних із забором, зберіганням та подальшим використанням репродуктивного матеріалу військовослужбовців. У нормативних документах, ухвалених за останні кілька років і регулюючих кріоконсервацію репродуктивних клітин, визначено їх метою забезпечення права військовослужбовців на біологічне батьківство (материнство), збереження генофонду українського народу.

З розвитком біомедицини стрімко зростає як кількість біобанків – спеціалізованих сховищ людських біоматеріалів (клітин, ДНК-структур тощо), так і спектр наукових і практичних завдань, які ці біобанки покликані вирішувати. Досвід їх створення й функціонування засвідчує наявність низки ключових дискусійних питань, серед яких: добровільність та інформованість згоди донора, правовий статус власності та можливість успадкування біоматеріалу, джерела фінансування, терміни й умови зберігання, а також можливості розпорядження біоматеріалом його власником. Так, у 1998 році уряд Ісландії надав компанії “DeCODE Genetics” виняткове право на створення Національної генетичної бази даних. Використовувалася модель передбачуваної згоди (презумпція згоди), тобто людині не потрібно було давати явної згоди, навпаки, вона мала відмовитися, якщо не хотіла брати участь. Учасники не отримували достатньої інформації про ризики та цілі використання даних. Комерційний характер проекту викликав додаткове занепокоєння, оскільки компанія могла використовувати дані у дослідженнях та продуктах. Ці порушення стали підставою для критики, зокрема з боку

фахівців з біоетики та права, і призвели до змін у ісландському законодавстві, спрямованих на посилення захисту прав донора [1].

Відповідно до українського законодавства, зокрема статті 290 «Право на донорство» Цивільного кодексу України, повнолітня дієздатна фізична особа має право бути донором крові, її компонентів, органів, інших анатомічних матеріалів, а також репродуктивних клітин [2]. У 2013 році наказом Міністерства охорони здоров'я було затверджено «Порядок застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні» [3]. Таким чином, практика кріоконсервації донорського репродуктивного матеріалу мала належне нормативно-правове забезпечення, що дозволило окремим військовослужбовцям після 2014 року звертатися до приватних репродуктивних клінік. Зазначені процедури, як правило, фінансувалися за особисті кошти або за підтримки волонтерських організацій. Із початком повномасштабної збройної агресії ця практика стала предметом суспільних та етичних дискусій.

З метою біоетичного та правового урегулювання забору та зберігання репродуктивного матеріалу військовослужбовців, у 2023 році було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення права військовослужбовців та інших осіб на біологічне батьківство (материнство)», який закріпив право військовослужбовців на безоплатне зберігання репродуктивних клітин [4]. Однак низка ключових питань залишалася неврегульованою, особливо щодо долі кріоконсервованих репродуктивних клітин у випадку смерті донора та/або припинення військового стану. Тому у 2024 році був прийнятий Закон України «Про внесення зміни до пункту 2 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення права військовослужбовців та інших осіб на біологічне батьківство (материнство)» щодо збереження генофонду Українського народу», у пункті 3 якого зазначається, що «у разі смерті або оголошення судом померлою особи, репродуктивні клітини якої зберігаються відповідно до законодавства, їх безоплатне зберігання відповідно до цього Закону здійснюється протягом трьох років з моменту смерті такої особи або оголошення судом її померлою. Після закінчення цього строку подальше зберігання таких клітин може бути продовжене за рахунок іншої особи, визначеної у заповіті особи щодо власних репродуктивних клітин» [5]. Водночас у законі відсутнє чітке визначення особи, яка може бути визначена у заповіті.

Навіть після того, як 24 січня 2025 року постановою Кабінету Міністрів України №78 був прийнятий «Порядок здійснення забору, кріоконсервації та зберігання репродуктивних клітин військовослужбовців та інших осіб на випадок втрати репродуктивної функції під час виконання обов'язків із оборони держави, захисту Вітчизни та інших покладених на них обов'язків відповідно до законодавства», ситуація залишилася невизначеною. Так, у пункті 12 зазначається, що «зберігання клітин може бути продовжене за рахунок іншої особи, визначеної у заповіті військовослужбовця, ... а у разі відсутності заповіту – за бажанням другого з подружжя або особи, з якою загиблий (померлий) військовослужбовець... проживали однією сім'єю, але не перебували у шлюбі між собою» [6]. Таке формулювання допускає широкого тлумачення, згідно

з яким відповідальним за подальшу долю донорського біоматеріалу може бути визнаним не лише подружжя, а й інша особа, яка проживала з донором як сім'я, зокрема особи першого ступеня спорідненості (батьки, діти, у тому числі всиновлені) та другого ступеня спорідненості (брати, сестри). Така невизначеність створює нормативну колізію між законом і підзаконним актом та порушує принцип ієрархії джерел права. Окрім того, висловлюється думка, що використання заповіту як правового інструменту для волевиявлення щодо репродуктивних клітин є концептуально некоректним, тому що реалізація права особи на репродукцію не може переходити у спадщину.

Із біоетичної точки зору постає питання, які саме механізми та варіанти рішень держава пропонує для врегулювання використання репродуктивних клітин донора, крім тимчасового фінансування їх зберігання та утилізацію [6, п.14]. Проблема полягає в тому, що таким чином члени родин загиблих військовослужбовців не одержують гарантованого механізму для реалізації права на посмертне батьківство. Наприклад, чи будуть впроваджуватися державні програми допоміжних репродуктивних технологій? Чи можуть репродуктивні клітини бути передані, при певних обставинах, до біобанків анонімного донорського матеріалу, або використані в науково-дослідній роботі? Виникнення таких питань є лише справою часу, і вони цілком обґрунтовані з урахуванням проголошених цілей щодо забезпечення права військовослужбовців на біологічне батьківство (материнство) та збереження генофонду українського народу.

Слід визнати, що в історії репродуктивної медицини траплялися численні випадки, коли власники репродуктивного матеріалу відмовлялися як від подальшого фінансування його збереження, так і від його подальшого використання. Досить згадати справу Аделіни Паррілло, яка після смерті свого партнера у 2015 році звернулася до Європейського суду з прав людини з проханням дозволити передачу своїх п'яти заморожених ембріонів на наукові дослідження. У зв'язку зі зміною особистих обставин вона відмовилася від наміру використати ембріони для народження дитини та розглядала їх як потенційно цінний біоматеріал, який, на її думку, не повинен бути знищений без користі. Втім, суд відмовив у задоволенні її вимог. Особливої уваги заслуговує той факт, що суд врахував і волю покійного партнера, зокрема його прагнення до народження дітей. Проте в ширшому контексті ця справа, попри те, що безпосередньо стосується питання розпорядження ембріонами, порушує фундаментальні етико-правові проблеми. Вона демонструє, що життєві обставини можуть суттєво змінюватися, і ставить питання про те, чи повинна враховуватись посмертна воля донора, а також чи можуть, в нашому випадку, репродуктивні клітини розглядатися в правовому полі як об'єкт спадкування [7].

Таким чином, за відсутності належного правового механізму щодо збереження та використання криоконсервованих репродуктивних клітин військовослужбовців, реалізація їхнього права на біологічне батьківство (материнство) залишається обмеженою. Це породжує низку біоетичних і правових проблем, зокрема: відсутність чітко врегульованої процедури інформованої згоди, складність у визначенні правонаступників на

репродуктивні клітини та подальше застосування допоміжних репродуктивних технологій (ДРТ), відсутність державних програм ДРТ для військовослужбовців як особливої соціальної групи, а також ризики втручання держави у сферу приватного життя. Як наслідок, вдови й близькі загиблих військовослужбовців, а також військовослужбовці з важкими пораненнями, будуть змушені звертатися до суду, опиняючись у складній морально-психологічній та правовій ситуації.

Література:

1. Enserink M. Iceland OKs Private Health Databank. – Science, 1 jan., 1999. URL: <https://www.science.org/doi/10.1126/science.283.5398.13a>
2. Цивільний кодекс України // ВВР України. – 2003. – № 40-44. – Ст.356.
3. Наказ Міністерства охорони здоров'я України "Порядок застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні"// ВВР України. – 2013. – № 787.
4. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення права військовослужбовців та інших осіб на біологічне батьківство (материнство)» // ВВР України. – 2023. – № 134. – Ст.787.
5. Закон України "Про внесення зміни до пункту 2 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення права військовослужбовців та інших осіб на біологічне батьківство (материнство)» щодо збереження генофонду Українського народу" // ВВР України. – 2024. – № 12. – Ст.62.
6. Постанова Кабінету Міністрів України від 24.01.2025 № 78 «Про затвердження Порядку здійснення забору, кріоконсервації та зберігання репродуктивних клітин військовослужбовців та інших осіб на випадок втрати репродуктивної функції під час виконання обов'язків із оборони держави, захисту Вітчизни та інших покладених на них обов'язків відповідно до законодавства». – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/78-2025-%D0%BF#Text>
7. Case of Parrillo v. Italy (Application no. 46470/11). European Court of Human Rights. – URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-157263%22%5D%7D>